

**VISOKA POSLOVNA ŠKOLA
STRUKOVNIH STUDIJA
ČAČAK**

DIPLOMSKI RAD

Regije i regionalni poredci u novom svjetskom poretku

Mentor: _____
Profesor: _____

Student: _____
Br.Indeksa: _____

Regije i regionalni poredci u novom svjetskom poretku*

Uvod

Suvremeni svijet, koji se razvija u znaku novog svjetskog poretka, obilježuju novi odnosi snaga najvažnijih aktera, unipolarnost, različite nesigurnosti, globalizacija, ali i fragmentacija, lokalizacija, novi regionalizmi i regionalizacije. Novi svjetski poredak kao suvremeno razdoblje razvoja međunarodnih odnosa u svijetu prolazi fazu sazrijevanja. U njoj je prisutna intenzivna promjenjivost međunarodnog i geopolitičkog položaja, gospodarskih i sigurnosnih politika i vanjskopolitičkih orijentacija pojedinih država, koje još uvijek čine najznačajnije aktere svjetskog poretka i čije postojanje definira međunarodni sustav. Svrha rada istražiti je međuovisnosti utjecaja globalizacije/lokalizacije na regionalizaciju svijeta, identifikaciji najvažnijih svjetskih regija i glavnih aktera u tim regijama, te istraživanju odnosa između najvažnijih aktera u pojedinim regijama i aktera van regija koji ostvaruju utjecaj u pojedinim regijama. Odnosi aktera u pojedinim regijama i vanjskih aktera mogu se označiti kao ključni momenti za uspostavu pojedinih regionalnih poredaka, koji mogu biti jače ili slabije strukturirani ili prisutni.

Globalizacija i regionalizacija

Jedan od najvažnijih utjecaja globalizacije, osim utjecaja na povezanost svijeta i teritorijalnost, je utjecaj na regionalizam i regionalizaciju koji se razvijaju pod kumulativnim utjecajem procesa globalizacije i svršetka hladnog rata. U procesu globalizacije dolazi do interakcije između globalizacije, države i regionalizma. Razvoj regionalizma je dio puta ka većoj integraciji globalnog sustava, koji ide od sustava nacionalnih država prema globalnom sustavu međusobno povezanih regija. Proces regionalizacije obilježje je postmoderne, stoga od njega ne treba bježati. Najdalje su na putu razvoja regija otišle države Europske unije.

Zbog učinka procesa globalizacije i promjena u globalnom sustavu, novi svjetski poredak istražuje se kroz postmodernu i postrealističku paradigmu. Ponovno se

* Kurečić, P. (2003.): Regije i regionalni poredci u novom svjetskom poretku, workingpaper Hrvatske udruge za međunarodne studije, vol. 2, br. 8: 1-19

konceptualiziraju suverenitet, teritorijalnost, granice, sigurnost i stabilnost. Globalizacija je jedan od glavnih uzroka nesigurnosti i nestabilnosti u državama. Rast globalnih tržišta kapitala države doživljavaju kao prijetnju ekonomskoj i političkoj suverenosti. Globalizacija je složeniji proces od internacionalizacije jer obuhvaća funkcionalnu integraciju međunarodno rasprostranjenih gospodarskih aktivnosti. Globalizacija utječe na sigurnost i regulativne funkcije država. Središnji aspekt na koji utječe globalizacija je sigurnost, zbog globalnih implikacija međuovisnosti društva, ekonomije, politike i okoliša.¹ Globalizacija je oslabila regulativne funkcije države, te tako omogućila jačanje regionalizma. Sigurnosna funkcija države oslabila je zbog razvoja oružja i komunikacija, predstavnička i participativna funkcija oslabile su zbog razvoja kulturnih i etničkih identiteta. Globalizacija dovodi do ekonomske deregulacije, strukturnih reformi koje država mora provesti jer više ne kontrolira svoju ekonomiju, posebno tržišta kapitala. Ekonomska deregulacija treba dovesti do ekonomskog racionalizma i racionalizma u gospodarenju okolišem.

Globalizacija se povezuje s nastankom novih suvereniteta koji se prekrivaju i mreža moći povezanih s novim oblikom hegemonije koji se naziva *transnacionalni liberalizam*, u kojem ne postoji država koja bi mogla vršiti ulogu hegemonu (Keohane, 1984.)

Danas postoji ideologija tržišta koju zastupaju liberalne demokratske države, međunarodne organizacije i krugovi kapitala. Ideologija tržišta, danas je najveća hegemonija. Globalizacija je proces u kojem se provodi ideologija tržišta i slobodna pristupa istima. Novi oblik hegemonije koji nastaje globalizacijom zastupaju moćne države, tržišta i međunarodne organizacije. Danas su države više no ikad uključene u međunarodne odnose i samim time internacionalizirane. U međunarodnim odnosima danas djeluje oko 400 vladinih organizacija i oko 5000 nevladinih organizacija.² Države i međunarodne organizacije subjekti su u hegemonskom djelovanju tržišta u hegemoniji transnacionalnog liberalizma. Ideologija tržišne ekonomije nastala je kao odgovor na *proces glocalizacije* (kumulativno djelovanje globalizacije i lokalizacije), kao eksponent interesa političkih i ekonomskih elita i izraz podrške u znanstvenim krugovima.

U stvarnosti, neoliberalna paradigma nije u suštini i po vrijednosnoj orijentaciji jako različita od neorealističke paradigme. Svaka paradigma ima korijene u geopolitičkoj borbi najjačih država i njihovih elita, a u službi je kontrole teritorija i/ili tokova interakcija kroz

¹ Rumley, D. (1999.), Geopolitical Change and the Asia-Pacific: The Future of New Regionalism, *Geopolitics*, vol. IV, br. 1-2, str. 83-97

² Kurečić, P. (2002.), Novi svjetski geopolitički poredak, *Međunarodne studije*, vol. II, br. 4, str. 35-56

Čehulić, L. (2002.), Ključne determinante koncepta novi svjetski poredak, *Međunarodne studije*, vol. II, br. 4, str. 5-21

koje se organizira prostor. Rezultat djelovanja paradigmi je hijerarhija zastrašivanja i prisile, koja se sastoji od jačih i slabijih država, regija i ekonomija.³

Dva najveća geopolitička utjecaja globalizacije odnose se na promjene hijerarhijske organizacije prostora. Ove promjene očituju se u stvaranju novih transnacionalnih zajednica koje poništavaju stara prostorna određenja «njih i nas» te «saveznika i neprijatelja». Očituju se i u stvaranju osjećaja povezanosti između ljudi udaljenih u prostoru. Cijeli svijet je jedan veliki sustav čije funkcioniranje omogućuje interakcija. U sustavu ne postoji multilateralizam, zasnovan na jednakosti šansi za djelovanje svih dijelova sustava. Globalizacija utječe i na identitet i predstavljanje. Američki geograf neomarksističke orijentacije *D. Harvey* smatra da je kompresija prostora i vremena umjesto internacionalizma potakla lokalizam i nacionalizam. Globalizacija je nesiguran proces, jer djelovanje aktera globalizacije nije snažno i sigurno koliko se misli. Harvey smatra da globalizacija djeluje s lokalizacijom/fragmentacijom, pa se javlja proces glokalizacije.⁴

Globalizacija je neograničena i nezaustavljiva. Sveprisutnost globalizacije omogućuju suvremeni transport i komunikacije. Nezaustavljivost globalizacije omogućuje podršku koju globalizacija dobiva od političkih i gospodarskih elita najrazvijenijih i najmoćnijih država. Moguća je samo promjena karaktera globalizacije, ne i njen prestanak.

Povijest nije završila s krajem hladnog rata i ulaskom u novo globalizirano doba, nego je nastupila nova era, koja je također na svoj način opasna, kao i prethodna. Stara borba Istoka i Zapada zamijenjena je nestabilnošću i nesigurnošću koje sa sobom donosi globalizacija i fragmentacija, između *cyber* prostora i tradicionalnog prostora. Suvremeni međunarodni sustav obilježavat će tenzije između globalizacije i fragmentacije, suradnje i sukoba, noviteta i tradicije.⁵ Globalizacija ne bi smjela upasti u zamku singularnosti i generalizacije, već čuvati regionalne identitete. Globalizacija istovremeno preuređuje prirodu međunarodnih odnosa, osobine globalnih i lokalnih regija, te prirodu samih mjesta.⁶

³ Agnew, J., Corbridge, S. (1995.), *Mastering Space*, Routledge, London, str. 211

⁴ Isto, str. 214-219

⁵ Spiegel, S. L. (2000.), Traditional Space vs. Cyberspace: The Changing Role of Geography in Current International Politics, *Geopolitics*, vol. V, br. 3, str. 114-125

⁶ O' Loughlin, J. (2000.), Geography as Space and Geography as Place: The Divide Between Political Science and Political Geography Continues, *Geopolitics*, vol. V, br. 3, str. 126-137

Regije i regionalni geopolitički poredci – teorijske odrednice

Prijelaz iz hladnog rata u posthladnoratovsko razdoblje obilježile su brojne turbulentne promjene u svijetu. Bio je to prijelaz iz razdoblja velikog suparništva supersila koje se zbivalo na globalnoj razini, u razdoblje manjih sukoba regionalnog karaktera i bitno smanjenom mogućnošću globalnog sučeljavanja. Suvremeno razdoblje označuje globalna hegemonija jedine supersile, SAD-a, niz regionalnih poredaka u regijama svijeta, te atomizirane države, nestabilnost i nesigurnost u ostalim dijelovima svijeta.

Regija se u suvremenoj geografiji proučava kao lokalni odgovor na kapitalističke procese (strukturalisti i zastupnici systemske teorije), kao žarište identifikacije (humanistički geografi) i kao medij socijalnih procesa (zastupnici Giddensove teorije strukturiranja i Haegerstrandove teorije inovacija).⁷ Međutim, ovdje se regija istražuje kao dio na koji se dijeli svijet i dio prostora u kojem vladaju određene prilike i regionalni poredak.

Uz istraživanje značajki (relativna moć, politička orijentacija i mogućnosti globalnog djelovanja) struktura novog svjetskog poretka, potrebno je istražiti njihov prostorni raspored i djelovanje u prostoru njihova okruženja, tj. u regijama u kojima se strukture nalaze i koji najviše oblikuju. Oblikovanje neposredna okruženja od strane struktura (prvenstveno države) dovodi do uspostave određenog stupnja hegemonije neke strukture u dijelovima prostora. Upravo hegemonija u jednom dijelu prostora čini regionalni (geopolitički) poredak. Opseg regionalnog poretka ne mora se podudarati s geografskim granicama regije, već može biti uži ili širi, ovisno o jačini strukture koja pokušava uspostaviti regionalni geopolitički poredak.

Svjetski poredak mogao bi biti skup regionalnih poredaka, no ipak je složeniji od zbroya regionalnih poredaka. Razlog je u postojanju struktura koje imaju mogućnost globalnog djelovanja i uspostave nadregionalnih i kontinentalnih poredaka, te uspostave svjetskog poretka. Identifikacija regionalnih poredaka može se izvršiti kroz identifikaciju geostrateških područja i geopolitičkih regija, u kojima države hegemoni ostvaruju geopolitičke poretke.

Autor koji se posebno bavio istraživanjem svjetskog poretka kroz klasifikaciju regionalnih poredaka je *S. B. Cohen*. Cohen istražuje svjetski poredak kroz prostorni raspored struktura i njihove međusobne odnose. Regije smatra otvorenim sustavima koje čine dio otvorenog promjenjivog globalnog sustava. Ključni faktor promjena u sustavu je promjena odnosa moći između različitih država i regija. Granice geostrateških područja i geopolitičkih regija u svijetu nisu fiksirane u jedan čvrst sustav, nego se neprestano pomiču pod utjecajem

⁷ Više o regijama i regionalnoj geografiji u: Vresk, M. (1997.), *Uvod u geografiju*, Školska knjiga, Zagreb, str. 271-278

promjena u regijama i državama. Geopolitički sustav stalno se prilagođava okolini i u njemu se uspostavlja ekvilibrij, do kojeg dolazi nakon što se uspostavlja ravnoteža poremećena nekim pomakom. Interakcija jedinica geopolitičkog sustava je kooperativna ili kompetitivna, te uvijek turbulentna. Posljedica interakcije između jedinica je promjena granica i promjena geopolitičke orijentacije političko-teritorijalnih jedinica, koja se događa na svim razinama, od globalne do lokalne. Snaga pojedinih jezgara moći određuje na kojoj se hijerarhijskoj razini događa geopolitičko prestrukturiranje i pomicanje granica utjecaja pojedinih regija i država. Postoje tri razine država po njihovoj moći, koje utječu na promjenu ravnoteže globalnog sustava: globalna, regionalna i subregionalna. Čak i države niže razine od subregionalne mogu utjecati na promjene u sustavu, ako imaju važan geopolitički ili geostrateški položaj.

Današnja struktura geopolitičkog sustava nije se mnogo promijenila usprkos svršetku hladnog rata. Dva osnovna geostrateška područja, trgovinski orijentirano maritimno i euroazijsko-kontinentalno i dalje su prisutna. Od pet svjetskih jezgara moći, samo je jedna jezgra danas i ekonomski i vojni div, a to su Sjedinjene Američke Države. Dvije jezgre su vojnički vrlo snažne, ali su ekonomski slabe. To su Kina i Rusija. Dvije jezgre moći su ekonomski divovi, ali su vojnički slabe. To su Europska unija i Japan. Propadanje država bivšeg SSSR-a dovodi u pitanje postojanje euroazijskog-kontinentalnog geostrateškog područja. Bez obzira na promjenu ideologije, ostaje dominacija Rusije i njenih susjeda u ovom području. Povezanost se očituje i u međuodnosima, cirkulaciji, ekonomskoj orijentaciji, te povijesnoj, kulturnoj i političkoj tradiciji. Kompaktnost, pokretljivost i perspektiva za budućnost utječu na stvaranje geostrateškog područja. Osim Rusije i njenih susjeda, i Kina još uvijek pripada u ovo područje, bez obzira na otvaranje i veze sa svijetom. Južna Azija ne pripada nijednom geostrateškom području, već čini geopolitičku regiju posebnog statusa. Regija se polako otvara prema svijetu, ali je još uvijek pretežno orijentirana prema unutrašnjosti. U regiji dominira Indija, a regija je uglavnom kontinentalna i ovisna o poljoprivredi. Južna Amerika i Podsaharska Afrika imaju mnogo jače veze s državama iz drugih geopolitičkih regija maritimnog područja, nego što države regija imaju veze između sebe. Subregije ovih regija su mnogo jasnije političke, vojne i ekonomske arene događanja nego što su to regije. Veze između dijelova regija oblikuju geopolitičke regije Angloameriku i Karibe, maritimnu Europu i Magreb te otočnu Aziju. Dvije jezgre okupljanja otočne Azije su Japan i Australija. Kontinenti oko Antarktike s južnim morima i Antarktikom čine četvrtinu svjetskog kopna i mora, koju nazivamo *četvrt strateškog marginaliteta* ili *geostrateška sjena*.⁸

⁸ Cohen, S. B. (1994.), *Geopolitics in the New World Era: A New Perspective on an Old Discipline*, u: Demko, G. J., William, W. B., *Reordering the World: Geopolitical Perspectives on the Twenty-first Century*, Westview

U Cohenovoj podjeli svijeta postoje i *shatterbelti* ili zone pritiska, rastresanja, koji su prostori trajne nestabilnosti. Nalaze se između jačih geopolitičkih regija ili na njihovim granicama, te su politički fragmentirane, a veze između dijelova ovih zona su slabe i često neprijateljske. Ono što shatterbelte razlikuje od «običnih» prostora nestabilnosti i sukoba je to da predstavljaju zone sukoba glavnih sila koje djeluju iz susjednih regija na prostoru shatterbelta. Cohen je u knjizi «*Geography and Politics in a World Divided*» iz 1963.g. identificirao dva shatterbelta – Bliski istok i jugoistočnu Aziju. Danas je situacija bitno drugačija, zbog toga što su shatterbelti i njihove granice promjenjive kategorije. Tokom 70-ih i 80-ih godina prošlog stoljeća, pojavio se novi shatterbelt, podsaharska Afrika. Početkom 21. stoljeća stvorene su pretpostavke da Bliski istok, sjeverna Afrika i središnja Azija postanu veći shatterbelt nego što je bio Cohenov shatterbelt Bliskog istoka. Regionalne sile između sebe sklapaju saveze koji su vrlo promjenjivog karaktera, a u svoje igre uvlače manje države koje služe njihovim interesima kako bi očuvale svoju sigurnost, što je upitno.

Na kraju jednog od svojih kapitalnih radova⁹, Cohen u skladu s modelom geopolitičke evolucije zaključuje da je svijet još u ranoj etapi razvoja, etapi specijalizacije i hijerarhijske integracije. Dva geostrateška područja još rješavaju odnose između unutarnjih jezgara moći. Rusija i Kina još uvijek nisu dovoljno bliske da sklope neku vrstu savezništva i ovladaju cijelom Euroazijom, pa se ubrzano otvaraju prema svijetu jer žele poboljšati svoj ekonomski status. SAD, EU i Japan moraju se dogovoriti oko odgovornosti za pojedine dijelove svijeta u kojem se američka vojna nadmoć takmiči s ekonomskom snagom Japana i Europske unije. Geopolitički gledano, za razliku od geostrateškog pogleda na svijet, moramo se okrenuti regijama kao geopolitičkim jedinicama podjele svijeta. Različite regije su na različitom stupnju razvoja. Njihova moć i utjecaj ne mogu usporedno mjeriti po jednakim kriterijima. Regije imaju različita obilježja kao odraz posebnih prilika, u koje je uključena prisutnost ili odsutnost velikih sila.

Regije svijeta i regionalni poredci u novom svjetskom poretku

Podjela Svijeta moglo bi biti koliko i pokušaja da ih se napravi. Ovdje je primijenjen modificirani pristup podjele svijeta u kojoj glavnu ulogu igraju civilizacijske značajke i gospodarstvo. Podjela je prisutna u knjizi *Geography: Realms, Regions and Concepts De*

Press, Boulder, Colorado, str. 15-48. Cohenova starija i novija podjela svijeta s mapama može naći u knjizi *Geography and Politics in a World Divided* i već spomenutom djelu.

⁹ Cohen, S. B. (1994.), *Geopolitics in the New World Era: A New Perspective on an Old Discipline*

Blija i Mullera.¹⁰ Svijet dijele na dva dijela, razvijeni i onaj u razvoju. Zatim razvijeni Svijet dijele na četiri civilizacijska okružja (*realm*) – Europu, Rusiju, Angloameriku (SAD i Kanada) i azijsko-pacifički rub (Japan, južna Koreja, Taiwan, Singapur, Australija, Novi Zeland). Svijet u razvoju ima osam civilizacijskih okružja – srednja Amerika, južna Amerika, Bliski istok i sjeverna Afrika (obuhvaća i najveći dio središnje Azije), podsaharska Afrika, južna Azija, jugoistočna Azija, Kina, Oceanija ili Tihooceansko okružje.¹¹

ANGLOAMERIKA

Angloamerika je regija koja se sastoji od samo dvije države, Kanade i SAD-a. Granica regije prema jugu nekad je bila neupitna, kao civilizacijska granica prema Latinskoj Americi, a danas je ta granica sve slabija zbog sve veće povezanosti SAD-a i Meksika. Regija je to u kojoj je prisutna najveća količina moći u svijetu, jer se ovdje nalazi svjetska supersila – Sjedinjene Američke Države. Angloamerika je obilježena dominacijom i prevlašću jedne sile. U Angloamerici ne prevladavaju geopolitički interesi i strah od teritorijalnog ugrožavanja.

SAD su država koja je najviše uspjela iskoristiti vojnu, tehnološku i gospodarsku moć, povezati ih i učiniti ih najvećim kvantumom moći u povijesti svijeta. Upravo američka hegemonija na svim poljima međunarodnih i geopolitičkih odnosa čini najvažniju odrednicu novog svjetskog poretka i određuje strukture poretka i odnose moći. Odnos najsnažnijih struktura na globalnoj razini, uz pravce razvoja geopolitičkih procesa, definira svjetski poredak. Stoga sva istraživanja svjetskog poretka moraju istraživati ulogu SAD-a, najsnažnije strukture novog svjetskog poretka. Unipolarno vodstvo SAD-a u svijetu, te odnosi SAD-a s važnim geopolitičkim strukturama, koje su najsnažnije države u svijetu (Kina, Rusija, Indija, Japan) i političko-gospodarski blokovi (Europska unija sa stožernim državama Njemačkom i Francuskom), danas čini glavnu odrednicu novog svjetskog poretka kojeg ponajviše definiraju spomenuti odnosi. Utjecaj SAD-a u regiji Angloamerike je presudan, jer Kanada ima 9 puta manje stanovnika i predstavlja sjevernog susjeda i najvećeg trgovačkog partnera SAD-u, ali njen utjecaj u regiji i svijetu neusporediv je s utjecajem SAD-a. Kanada je najveći trgovački partner SAD-a, članica NATO-a i drugih organizacija, te sa SAD-om ima potpisan sporazum o zajedničkoj obrani Sjeverne Amerike (*NORAD*).

¹⁰ De Blij, H. J., Muller P. O. (1994.), *Geography: Realms, Regions and Concepts*, Wiley & Sons, New York

¹¹ Podjela prisutna ovdje razlikuje se u spajanju kineskog okružja i azijsko-pacifičkog ruba u regiju istočne Azije, zbog sve veće povezanosti, te spajanju srednje i južne Amerike u regiju Latinske Amerike zbog civilizacijske srodnosti i lakšeg poimanja regije, pogođene jednakim problemima. Ovakva podjela vođena je i geopolitičkim razlozima, iako podjela nije striktno ograničena na geopolitičke faktore, pa ovdje spomenute regije ne moramo zvati «geopolitičke regije».

SAD kao vodeća svjetska sila koja presudno definira međunarodne odnose u suvremenom svijetu, smatraju da je: «suvremeni svjetski poredak već uspostavljen i da novi model međunarodnih odnosa može biti uspostavljen u okviru postojeće strukture rasporeda sila». Zbog toga je danas nemoguće stvoriti poredak po formuli jedna supersila i četiri velike sile ili nekoliko velikih sila. Danas postoji samo jedna supersila koja će predvoditi svjetski poredak barem još jednu generaciju.¹²

Proučavanje odnosa SAD-a sa svjetskim regijama provedeno je prema teritorijalnom i regionalnom principu, gdje su regije osnovne jedinice analize, a države klasificirane prema njihovom odnosu sa SAD-om i prema ulozi u regionalnom poretku i sustavu regionalne sigurnosti.¹³ Odnos SAD-a s najvažnijim jedinicama u svijetu, primijenio je i Kissinger u svojoj knjizi *Does America Need a Foreign Policy? Toward a Diplomacy for the Twenty-first Century*. Odnose s Europom i Rusijom Kissinger još uvijek smatra najvažnijim za SAD, iako su odnosi s Kinom i Azijom sve važniji. Budućnost transatlantskog partnerstva od iznimne je važnosti za sigurnost i stabilnost Europe, za sigurnost SAD-a i zato što SAD-u omogućava da Europa ostane saveznički raspoložena prema SAD-u i omogući mu prisutnost u Europi. SAD je s raspadom hladnog rata morao odgovoriti na nekoliko izazova koji su prijetili opstanku transatlantske zajednice. Ti razlozi su: prestanak postojanja SSSR-a i procesi fragmentacije i dezintegracije koji još ugrožavaju sigurnost država nasljednica SSSR-a i šireg prostora, nova ujedinjena Njemačka kao središnja i najmnogoljudnija država Europe s trećom svjetskom ekonomijom, početak stvaranja zajedničke europske vanjske i sigurnosne politike, koja u budućnosti može biti prijetnja opstanku NATO ili smetnja da NATO ostane ovakav kakav jest. SAD stoga mora snažno djelovati na europske saveznike u pravcu održanja dosadašnje i razvijanja buduće suradnje na bitnim političkim i vojnim pitanjima. Uloga Rusije u svijetu je samo sjena nekadašnje, a Rusija mora prihvatiti američko vodstvo jer nema mnogo izbora. Razilaženja oko nekih pitanja neće ugroziti američko-ruske odnose.

Odnosi s Latinskom Amerikom također su važni za SAD, ali ovdje su SAD toliko premoćne, da ne mora brinuti za izrazitu premoć koju ostvaruje u političkom, ekonomskom i

¹² Vukadinović, R. (1998.), Izazovi novom svjetskom poretku, *Politička misao*, vol. XXXV, br. 2, str. 79-93

¹³ Nas ovdje prvenstveno zanima uloga SAD-a u regiji Angloamerika, kojoj SAD pripada zajedno s Kanadom, te odnosi SAD-a s pojedinim svjetskim regijama. Globalna američka politika nije predmet ovog rada. Za upoznavanje s ulogom SAD-a u novom svjetskom poretku i globalnom američkom politikom vidi:

Čehulić, L. (2001.), *Clinton i novi svjetski poredak*, Politička kultura, Zagreb

Čehulić, L. (2002.), Ključne determinante koncepta novi svjetski poredak, *Međunarodne studije*, vol. II, br. 4, str. 5-21

Kissinger, H. (2001.), *Does America Need a Foreign Policy?*, Simon & Schuster, New York

Nye, J. S. (2002.), *The Paradox of American Power*, Oxford University Press, New York

Vukadinović, R. (2001.), Amerika u novom svjetskom poretku, *Međunarodne studije*, vol. I, br. 2-3, str. 5-19

vojnom pogledu. Latinska Amerika potrebna je SAD-u kao veliko tržište i kao izvor sirovina. Potrebni su suradnja i povezivanje, što je ostvareno potpisivanjem sporazuma o slobodnoj trgovini i proširenjem zone slobodne trgovine koja već postoji u sjevernoj Americi (NAFTA).

Odnose s Azijom Kissinger također smatra vrlo bitnima, no ti odnosi obilježeni su razlikama između SAD-a i azijskih država u kulturi i civilizaciji. Najvažniji američki saveznik u Aziji je Japan, no odnosi s Japanom su stabilni i sigurni pa nisu previše izazovni za SAD. Za SAD su svakako najvažniji i najizazovniji odnosi sa Kinom, drugom svjetskom silom. Kina je velika zemlja s najvećim brojem stanovnika, rastućim gospodarstvom i vojnom moći. Najveći je američki suparnik koji može ugroziti kontrolu azijskog prostora. Ostale azijske zemlje nisu dovoljno jake i previše su razjedinjene da bi ugrozile SAD ili se ujedinile u nastojanju da se suprotstave vodstvu SAD-a. Najvažnija zadaća SAD-a je uloga posrednika u odnosima azijskih država, čiji su odnosi još uvijek opterećeni brojnim neslaganjima, neriješenim problemima, teritorijalnim sporovima itd. SAD također treba spriječiti da jedna država uspostavi dominaciju nad većim dijelom azijskog prostora. SAD treba i dalje posvećivati pozornost Japanu jer je Japan američki mostobran u Aziji, koji s Korejom omogućuje američku prisutnost u blizini kineskih i ruskih granica. Treba se posvetiti i rješavanju korejskog pitanja, zajedno s Kinom i Rusijom. Indija, kao druga najveća azijska sila također zaslužuje pozornost SAD-a, iako je njena važnost za SAD mnogo manja. Indija važnost dobiva zbog stalnog neprijateljstva s drugom nuklearnom silom u južnoj Aziji, Pakistanom. Pakistan je američki saveznik i država koja bi mogla ući u nuklearni rat s Indijom, što u slučaju Indije i Pakistana postaje sve više vjerojatno. Mogućnost nuklearnog sukoba nije prijetnja samo sigurnosti Azije, nego i globalnoj sigurnosti, pa je SAD zainteresiran da u južnoj Aziji ne dođe do ovakvog razvoja događaja.

Bliski istok, kao regija stalnih turbulentnih događaja, sukoba, nestabilnosti i ratova u fokusu je američke globalne politike posljednjih 60 godina. Važnost koju Bliski istok ima za SAD je iznimno velika. Prvi razlog je energetski, jer je Bliski istok (kojem se pridružuje i južni dio središnje Azije) najveći spremnik energije na svijetu, dok je SAD najveći svjetski potrošač i uvoznik energije. Drugi razlog je sigurnosni, koji ima dva aspekta. Prvi aspekt je da Bliski istok mora biti siguran i stabilan da se u pitanje ne dovodi nesmetana opskrba SAD-a naftom. Drugi aspekt je da je Bliski istok najveće leglo svjetskog terorizma.

LATINSKA AMERIKA

Latinsku Ameriku najjednostavnije možemo podijeliti u dva dijela – Srednju i Južnu Ameriku. Sjeverni dio Meksika snažno je povezan sa SAD-om gospodarskom suradnjom, a središnji i južni dio Meksika predstavljaju početak drugačijeg prostora, koji se potpuno razlikuje od Kanade i SAD-a. Veći dio Meksika, države Srednje Amerike, najveće karipske države (Kuba, Haiti, Dominikanska Republika, Jamajka) i gotovo sve države Južne Amerike povezuje siromaštvo i nestabilni društveni odnosi.¹⁴ To je *Latinska Amerika* u pravom smislu riječi. Izuzetak predstavljaju male države Kariba, Čile i Urugvaj. Geopolitička regija južna *Amerika*, dio je Cohenove četvrti strateškog marginaliteta. Prostor je to u kojem po površini i stanovništvu dominira jedna država, Brazil. Druga polovina južne Amerike rascjepkana je u niz država, nekadašnjih dijelova španjolskog kolonijalnog carstva. Cohen sjeverni dio kontinenta Južne Amerike stavlja u geopolitičku regiju *sjeverna Amerika s Karibima*,¹⁵ a ostatak kontinenta čini geopolitičku regiju južna Amerika. Latinska Amerika, kao kulturno-civilizacijsko okruženje podijeljena je u dvije geopolitičke regije. Srednjoamerička prevlaka prostor je u kojem postoji sedam uglavnom nestabilnih država, u kojima je izrazit utjecaj SAD-a. Kuba danas ostaje jedini protivnik SAD-a u regiji i država nad kojom SAD nemaju utjecaja. Južna Amerika je prostor siromaštva, nestabilnosti i nesposobnosti da postane značajniji geopolitički faktor u zapadnoj hemisferi. U svim državama osjeća se jak utjecaj SAD-a na svim poljima. Brazil kao velika država s mnogo stanovnika ima elemente koji ga mogu učiniti regionalnim hegemonom, ali objektivno zbog vlastite nemoći, nestabilnosti i fragmentiranosti te utjecaja SAD-a, takav razvoj događaja u Južnoj Americi nije vjerojatan.

Države Južne Amerike karakteriziraju izraženiji geopolitički odnosi nego u sjevernoj Americi. Postoje mnogi neriješeni teritorijalni sporovi, koji pogađaju države južne Amerike i prijete regionalnoj sigurnosti. Posebno su poznati problemi između Argentine i Čilea (granica na kopnu i moru), te Ekvadora i Perua. Postoje i problemi granica na moru, problem Falklandskog otočja koji je bio uzrokom rata između Argentine i Velike Britanije 1982. g., polaganje prava na iste dijelove Antarktike od strane Čilea i Argentine. Jug Južne Amerike (regija *Southern Cone*) povezan je u udruženje slobodne trgovine *MERCOSUR*, koje povezuje Brazil, Argentinu, Paragvaj i Urugvaj. Možda su najveći problem i uzrok nestabilnosti država

¹⁴ Ovdje još jednom dolazi do izražaja diskrepancija između različitih regionalizacija i podjela svijeta, ovisno o kriteriju koji se primjenjuje. Kriteriji mogu biti fizičko-geografski, civilizacijski, gospodarski, geopolitički itd. Cohenova geopolitička podjela svijeta u neskladu je s regionalizacijama svijeta prema drugim kriterijima. Cilj regionalizacije nije napraviti jednu i unificiranu regionalizaciju jer je to nasilje nad stvarnošću, nego napraviti točnu i objektivnu regionalizaciju po kriteriju.

¹⁵ Posljedica je to postojanja nelatinskih država (Surinam, Gvajana, Francuska Gvajana) u sjevernom dijelu Južne Amerike i veće povezanosti sa srednjom i sjevernom Amerikom, a manje s ostatkom Južne Amerike.

južne Amerike društveni odnosi, naslijeđeni iz kolonijalnog doba. Države Južne Amerike među prvima su u svijetu po amplitudama socijalnih razlika. Društva u kojima elita moći i bogatstva posjeduje gotovo sve društveno bogatstvo i resurse, ne mogu biti stabilna. Budući da Južna Amerika nije presudno važna u globalnim odnosima, problemi ne dobivaju veliku pažnju svjetske javnosti.

EUROPA

Europa je danas jedinstvena geopolitička regija u nastanku (s prijelaznim prostorom prema ruskim granicama u obliku država Bjelorusije, Ukrajine i Moldove, ruskom oblasti Kalinjingrad, te državama Zapadnog Balkana, kao svojevrsnim otokom u okruženju država koje su otišle dalje u integraciji u europske i euroatlantske integracije). Europa se, ne vodeći računa o geografskim kriterijima, već kriterijem saveza i integracija država, može najjednostavnije podijeliti na četiri skupine država: države članice Europske unije, bogate države koje ne žele biti dio Europske unije, tranzicijske države na putu prema EU i NATO-u, tranzicijske države van integracija. Ovdje će najviše prostora biti posvećeno Europskoj uniji.

Europska unija značaj u međunarodnoj zajednici zaslužuje najviše zbog gospodarske moći, jer ima gospodarstvo koje je sveukupno veće čak i od američkog gospodarstva. Osim toga, ima i više stanovnika od SAD-a. S najavljenim proširenjima, broj stanovnika Europske unije još će porasti. Politička moć Europske unije mnogo je manja od gospodarske moći, zbog različitosti stavova, te kompliciranom i dugotrajnom procesu donošenju odluka. To je normalno jer Europska unija nije država, nego savez država, supranacionalna zajednica, politička i ekonomska integracija. U Europskoj uniji ne postoji jedan stav i jedan glas, nego se stavovi svih 15 država članica moraju uzimati u obzir. Vojna moć Europske unije također je u neskladu s gospodarskom moći Europske unije. Europska unija nema vlastitu vojsku, a *Eurocorps* i pokušaji stvaranja *Europske sigurnosne i obrambene politike (ESDP)*, kao dijela koncepta *Zajedničke vanjske i sigurnosne politike (CFSP)*¹⁶ ne razvijaju se ni približno onoliko kako bi se trebali i mogli razvijati. Europska unija je pri razvijanju *Europskog sigurnosnog i obrambenog identiteta (ESDI)* pristala da se ESDI razvija unutar NATO-a kao dodatna aktivnost. Europska unija danas počiva na tri stupa – gospodarstvo, vanjska politika i sigurnost, pravosuđe i unutarnja politika. Prvi stup je još uvijek najvažniji i vjerojatno će tako i ostati. Za položaj Europske unije u novom svjetskom poretку najvažniji je drugi stup.

¹⁶ Više u: Barić, R. (2002.), *Budućnost obrambene politike EU, Međunarodne studije*, vol. II, br. 1-2, str. 69-98

Europska unija danas predstavlja jedno od četiri najvažnija središta moći u svjetskom poretku, ali na njezinu stvarnu moć utječe stupanj jedinstva država članica. Stupanj jedinstva koji može biti postignut oko temeljnih pitanja uređenja svjetskog poretka i njegovih osnovnih obilježja vrlo je bitan. Europa inzistira na poštivanju mnogih konvencija i protokola (npr. Kyoto protokol, Cartagena protokol, Ottawska konvencija, zabrana nuklearnih pokusa, Međunarodni kazneni sud itd.), ali njeno insistiranje nije uvjerljivo, a moć uvjeravanja drugih nedovoljna. Vrijednosna orijentacija europske vanjske i sigurnosne politike mnogo je više pozitivna od vrijednosne orijentacije ostalih najvažnijih aktera svjetskog poretka, ali je europsko viđenje svijeta i uspjeh europske vanjske politike u drugom planu. EU neke stvari ne uspijeva nametnuti ni nekim svojim članicama koje svojim unilateralnim djelovanjem prema izvaneuropskim silama razbijaju jedinstvo Europske unije.¹⁷ Europska unija održava neke vrste posebnih odnosa s mnogim državama nečlanicama, kroz sporazume i pridružena članstva. Razilaženja u bitnim pitanjima sa SAD-om vjerojatno neće dovesti do nestanka transatlantskog partnerstva, jer je to partnerstvo prečvrsto, i jer je nejedinstvo Europske unije preveliko da bi dopustilo jedinstven stav prema nekom bitnom pitanju, od kojeg se ne bi odstupalo po svaku cijenu. Stoga će transatlantsko partnerstvo, uz neke transformacije koje će morati proći, ostati najvažniji moment u vanjskoj politici Europske unije. Transatlantizam ima budućnost jer su države Europe upućene na SAD, čija bi prisutnost i partnerstvo trebale biti činjenica i brana protiv prijetnji i mogućih opasnosti s istoka i juga.

Ostale europske države, nečlanice EU, a željele bi to biti, imati će priliku postati članice kad ispune određene kriterije. Najbliže članstvu su 10 članica koje su pozvane u EU na Kopenhaškom summitu 2002. g. i trebale bi u EU ući 2004. g. Iza njih su tri države, koje se nadaju postati članice 2007. g. (Bugarska, Hrvatska, Rumunjska). Želja za ulaskom u EU danas prevladava kod većine europskih država nečlanica, osim nekih koje zbog svojih specifičnih razloga ne žele postati članice (patuljaste države Europe, Švicarska, Norveška, Island; postoje i države koje zbog političkih razloga ne mogu postati članice u bližoj budućnosti npr. Turska; zbog ekonomsko-političkih razloga npr. Bjelorusija, BiH, Moldova, Srbija, Albanija, Ukrajina itd.). Veliko proširenje EU izaziva zabrinutost država članica. Pitanje je da li bi to značilo da se EU mora potpuno transformirati i da li će to uopće biti ona ista EU s svojim specifičnim obilježjima, principima i zakonitostima? Europska unija u budućnosti bi mogla integrirati gotovo čitav europski prostor, pa ćemo ju možda moći gotovo poistovjetiti s regijom Europe, koja će zajedno s NATO savezom pridonositi stabilizaciji i

¹⁷ Eklatantan primjer razjedinjenosti i neslaganja oko vanjskih i sigurnosnih pitanja je nesloga EU oko napada SAD-a na Irak i rušenja režima Saddama Huseina, bez odobrenja UN-a i bez sudjelovanja NATO saveza.

boljitku Europe, koja bi mogla postajati jedinstven prostor. NATO bi trebao ostati jamac sigurnosti Europe, s proširenom zonom djelovanja i drukčijim zadaćama. Regionalizacija je proces koji je uzeo maha u Europi nastaviti će se, pa će u Europi biti još više euroregija i prekograničnih regija, pa ćemo u budućnosti možda moći govoriti o Europi regija.

RUSIJA

Rusija, najveća država na svijetu i nekadašnji jedini pravi suparnik SAD-a i druga supersila, danas je država-bolesnik. Rusko gospodarstvo uglavnom je prešlo u ruke novostvorene političko-gospodarske elite čiji se utjecaj u državi i društvu snažno isprepliće. Pljačkaška privreda nema sluha za potrebe običnih Rusa i nacionalne interese Rusije. Jeljcin i njegova nekompetentna i nemarna vladavina omogućili su razvoj kaotičnog stanja u Rusiji. U tome kaosu bili su ugroženi čak i teritorijalni integritet i opstanak Rusije, te sama demokracija u Rusiji. SAD i Europa bili su jamci opstanka Jeljcina i glavni pomagači Rusije u tom početnom razdoblju nakon nastanka neovisne ruske države. Rusija danas uvelike ovisi o situaciji na svjetskom tržištu nafte, jer visoke cijene nafte Rusiji omogućuju normalno funkcioniranje njenih institucija, vojske i policije. Osim velikih ekonomskih problema, Rusiju pogađaju problemi sa susjedima (Ukrajina, baltičke države) i s manjinskim narodima koji se nalaze u sastavu Ruske Federacije (npr. Čečenija).

Dolaskom Putina na dužnost ruskog predsjednika, došlo je do velikih promjena u ruskoj unutarnjoj i vanjskoj politici. Putin je riješio čečensko pitanje, počeo provoditi reforme u upravi, vojsci, sudstvu, te počeo borbu protiv ruske oligarhije. Počeo je raditi na uspostavi nove ruske vanjske politike i novog *imagea* Rusije i ruske sile u svijetu. Došlo je do približavanja Rusije Zapadu na koje je značajno utjecalo novo stanje u međunarodnoj zajednici, vezano uz terorističke napade i borbu protiv terorizma u svijetu. Uspostava globalne antiterorističke koalicije donijela je nove mogućnosti suradnje između Rusije i SAD-a, koji su prilično brzo i bezbolno riješili svoje nesuglasice oko širenja NATO-a, američkog istupanja iz ABM sporazuma i smanjenja broja nuklearnih bojnih glava. Ruska vanjska politika umnogome je određena unutarnjim prilikama u Rusiji, koje su loše i brzo se mijenjaju generirajući nove krize, pa je nemoguće trajno definirati rusku vanjsku politiku i nacionalne interese za sljedeća desetljeća. Promjena u ruskoj vanjskoj politici može se najbolje iščitati iz promjene u ruskoj vanjskopolitičkoj orijentaciji u posljednjih nekoliko godina. Rusija krajem 90-ih nije imala nikakvih mogućnosti da bude partner SAD-a na globalnoj razini, a tih mogućnosti nema ni danas. Promjena se sastoji u drugačijem stavu službene ruske politike

prema SAD-u i globalnim odnosima. U članku *Izazovi novom svjetskom poretku*, R. Vukadinović piše da je u nedostatku sredstava za održavanje partnerstva sa SAD-om, ruska politika usmjerila svoje napore prema bližem inozemstvu (zemlje ZND-a), Kini i zemljama zapadne Europe. U skladu s promjenama u ruskoj vanjskoj politici, isti autor u članku *Novi rusko-američki odnosi*¹⁸ navodi kako je ključna točka za promjenu ruske vanjske politike bio napad na SAD od 11. rujna 2001. g. Čini se da je napad od 11. rujna poslužio kao dobro opravdanje Putinu za novi vanjskopolitički smjer. Rusija je svjesna svoje pozicije u globalnim odnosima, koja je sve više slabila. SAD je dobio rusku podršku u borbi protiv terorizma, dobivena je ruska potpora za napad na talibanski režim u Afganistanu i potpora za razmještaj američkih vojnika u središnjoj Aziji i na Kavkazu. SAD je Rusiji omogućio da postane dvadeseta članica NATO pakta, ali ne punopravna članica sa pravom veta, jer to Rusija nije i ne može biti. Odluka koju su donijeli transatlantski saveznici pokazuje da oni još smatraju Rusiju dovoljno važnom da bi pitali za mišljenje o sigurnosnim pitanjima u Euroaziji.

Odnosi Rusije i Europske unije prolaze kroz etapu promjena, u kojima i jedna i druga strana traže nove prilike za suradnju, najviše na gospodarskom planu. Nakon brojnih različitosti u stavovima oko integracije Rusije u europske gospodarske tokove, Europska unija je usvojila *Zajedničku strategiju za Rusiju*.¹⁹ Rusija ne može računati na brzu integraciju u Europu, kao ni mnoge druge države na ruskim granicama. Ta činjenica otvara mogućnost da će između Rusije i EU duže vrijeme postojati pojas država koje neće biti potpuno integrirane u Europu, te će služiti kao posrednici između Rusije i EU. Uključivanje Rusije u rad NATO-a i njena jača integracija u transatlantske odnose i procese ne mora biti vezana za rusku integraciju u Europu. Rusija jednog dana može postati i punopravna članica NATO-a, a proces uključivanja Rusije u EU uopće ne mora krenuti. Najvjerojatnija mogućnost je ta da će Rusija i dalje ostati predmet velikog interesa Europske unije, koja će na svojim budućim granicama ili u njihovoj blizini željeti stabilnu, demokratsku Rusiju, koja će biti spremna na gospodarsku, političku i sigurnosnu suradnju s Europom.

Rusija jest najveća država svijeta s drugim nuklearnim potencijalom, te je fizički prisutna na 1/3 prostora Euroazije. Iz ove činjenice proizlazi važnost Rusije u Euroaziji. Rusija je Zapadu potrebna da ne djeluje u Euroaziji, nego da se bavi sama sobom i odnosima sa SAD-om i donekle Europom. Nakon što je Ruskoj SFSR raspadom SSSR-om oduzeta mogućnost globalnog djelovanja, suvremena Rusija nema mogućnost djelovanja ni na

¹⁸ Vukadinović, R. (1998.), *Izazovi novom svjetskom poretku*, *Politička misao*, vol. XXXV, br. 2, str. 79-93

Vukadinović, R. (2001.), *Novi rusko-američki odnosi*, *Međunarodne studije*, vol. II, br. 1-2, str. 5-20

¹⁹ Čehulić, L. (2001.), *Uspostavljanje novih odnosa EU i Rusije*, *Međunarodne studije*, vol. I, br. 1, str. 56-68

čitavom prostoru Euroazije, jer više ne može prijetiti vojnim djelovanjem, a za ostale vrste djelovanje uglavnom nema sredstava. Još uvijek ima država, članica ZND-a, koje su uvelike ovisne o Rusiji, ali je ta ovisnost sve manja, pogotovo otkad se SAD od 2001. g. prvi put pojavljuje kao direktno prisutan akter i u državama ZND-a. Rusija više ne predstavlja toliko značajnog aktera, koji bi mogao samostalno mijenjati globalne odnose i usmjeriti razvoj svjetskog poretka u drugom pravcu. Rusija, ako želi djelovati na planu većem od regionalnog ili susjednog svojim granicama, mora tražiti nekog jakog saveznika.

BLISKI ISTOK I SJEVERNA AFRIKA

*Bliski istok i sjeverna Afrika*²⁰ (možemo ih zvati i Šira regija Bliskog istoka) predstavljaju prostor koji povezuju klima, stanovništvo i religija, koji su slični u oba dijela ove regije. Geopolitička situacija ponešto se razlikuje, ali donekle ipak opravdava smještanje ova dva prostora u jednu geopolitičku regiju, koja bi se cijela mogla smatrati *shatterbeltom*. Ovaj shatterbelt daleko je najznačajniji jer se nalazi na dodiru triju kontinenata, sadrži goleme zalihe nafte i najveći je izvor globalnog terorizma.

Nestabilnosti Bliskog istoka pridonosi velika politička fragmentiranost, prisustvo više regionalnih sila koje se bore za prevlast, te strateško-energetska važnost. Geostrateški položaj ovog shatterbelta u 20. stoljeću dao mu je veliku važnost, te je bio predmetom stalnog rivalstva dvaju supersila.²¹ Od raspada SSSR-a, na Bliskom istoku i u sjevernoj Africi ojačao je utjecaj SAD-a, glavnog akter van regije, koji presudno utječe na geopolitičke odnose u regiji. Utjecaj SAD-a vrši se preko ravnoteže snaga u regiji, stvaranjem saveznika i vojnim intervencijama protiv problematičnih država. Ujedno je ojačao i otpor politici SAD-a, koji sve više poprima ekstremne razmjere i generira terorizam. Bliski istok i sjeverna Afrika su, usprkos islamskoj religiji i većinom arapskom stanovništvu, politički prilično fragmentirani. Države Bliskog istoka mogu se podijeliti u dvije skupine, na saveznike (Turska, Izrael, države Arapskog poluotoka) i protivnike SAD-a (Iran, donekle Sirija i Libanon). Irak je država pod američkom okupacijom. U sjevernoj Africi jedina stvarno neprijateljski raspoložena država prema SAD-u je Libija. Sve ostale surađuju sa SAD-om, neke i u okviru *Mediterranskog*

²⁰ Bliski istok i sjeverna Afrika ovdje su obrađivani zajedno zbog brojnih sličnosti koje se očituju u klimi (suha, uglavnom pustinjska klima), sastavu stanovništva (dominiraju Arapi), religiji (dominira islam), prošlosti (Arapska država, Tursko carstvo, kolonije i mandati, neovisnost kroz nacionalne pokrete), nestabilnost (terorizam i fundamentalizam koji prijete režimima), odsustvo liberalne demokracije i građanskih sloboda. Danas su možda stvoreni uvjeti da se shatterbelt Bliski istok proširi i nazove imenom arapski shatterbelt ili shatterbelt Bliskog istoka i sjeverne Afrike.

²¹ Reilly, D. (2000.), *Shatterbelts and Conflict Behaviour: The Effects of Globalisation on «High-Risk» States, Geopolitics*, vol. V, br. 3, str. 48-77

dijaloga. SAD na Bliskom istoku štiti svoje interese i saveznike, koji su ujedno i veliki proizvođači nafte (osim Izraela koji SAD štiti zbog drugih razloga). Najvažniji interes SAD-a na Bliskom istoku je nesmetan izvoz nafte i opskrba naftom SAD-a. Interese na Bliskom istoku imaju i europske države i Japan, kao veliki potrošači nafte. Nafta će i u budućnosti biti glavni izvozni proizvod Bliskog istoka. Odnose na Bliskom istoku i u sjevernoj Africi oblikuju i tradicionalni geopolitički problemi teritorija. Teritorijalnih problema u regiji ima mnogo. Još jedan problem koji je sve jači je voda, koje ima sve manje, a stanovništva je sve više. Stoga se u budućnosti mogu očekivati i ratovi zbog pristupa vodi, osim ratova zbog ostalih razloga. Regionalni poredak na Bliskom istoku nije značajnije strukturiran. Sustav kolektivne sigurnosti ne postoji. U regiji postoji nekoliko država čiji utjecaj je značajniji od drugih. To su značajne regionalne sile Turska i Iran. U drugu skupinu subregionalnih sila spadaju Izrael i Saudijska Arabija. Ostale države moraju svoje mjesto i sigurnost tražiti u suradnji s ovim državama ili s SAD-om, jer koncept neutralnosti na Bliskom istoku ne može zaživjeti. U sjevernoj Africi također ne postoji sustav kolektivne sigurnosti. Egipat se izdvaja kao regionalna sila koja dominira, s obzirom na broj stanovnika i geopolitički položaj. Subregionalne sile mogli bi postati Alžir i Maroko (važan saveznik SAD-a).

SREDIŠNJA AZIJA

Središnja Azija nekad je bila regija u sklopu SSSR-a, pa ju je Cohen svrstao u geopolitičku regiju *Heartland i istočna Europa*. Države središnje Azije i danas djelomično pripadaju ovoj regiji i članice su ZND-a. S odmakom od Rusije i pojačanim utjecajem SAD-a u regiji, stvara se mogućnost da središnja Azija postane samostalna regija ili dio novog *shatterbelta* koji će obuhvaćati Bliski istok, središnju Aziju i dio sjeverne Afrike. Središnja Azija ima preduvjete da postane shatterbelt, jer se nalazi između jačih središta moći (Rusije, Kine, Indije i utjecaja koji SAD ostvaruje preko Europe i Bliskog istoka), čiji će se utjecaj nesumnjivo preklapati. Budućnost Središnje Azije bit će više vezana uz Bliski istok. U Središnjoj Aziji kroz povijest nisu se uspjeli razviti značajniji centri moći, koji bi imali mogućnost stvaranje regionalne hegemonije i djelovanja izvan granica regije. Regija je uvijek bila na meti raznih osvajača. U novije doba to su bili Rusi, koji su regiju osvojili sa sjevera. Na južnim granicama bili su prisutni Britanci, koji su kolonizirali Indiju. Suvremene odnose obilježili su raspad SSSR-a, stvaranje pet neovisnih država, slabljenje ruskog i jačanje američkog, turskog i iranskog utjecaja u regiji. Goleme zalihe nafte i plina, nedovoljno eksploatirane, daju Središnjoj Aziji iznimnu važnost u geopolitičkim, pa čak i geostrateškim

odnosima. S jačim američkim angažiranjem u regiji, stvaraju se uvjeti za jače povezivanje Središnje Azije i Bliskog istoka. Jačanje utjecaja islama u Središnjoj Aziji također može zbližiti dvije regije. Islamski fundamentalizam i terorizam dosad su uglavnom zaobilazili prostor Središnje Azije, zbog pritiska vlasti u državama, ruskog utjecaja i američkog ulaska u regiju. Zbog zaliha nafte i plina i iznimnog geostrateškog položaja (*Heartland*), Središnja Azija će ostati u žarištu američke globalne politike i vanjskih politika velesila (Kina, Rusija), nadregionalnih sila (Indija, Pakistan) i regionalnih sila (Turska, Iran). Bit će zanimljivo pratiti odnose u Središnjoj Aziji, *pivot* regiji budućnosti.²²

PODSAHAHARSKA AFRIKA

Afrika,²³ kontinent koji je imao vrlo težak historijsko-geografski razvoj, danas je u izrazito velikim problemima. Problemi se gomilaju, ne postoji volja za njihovo rješavanje i možda su najveći u povijesti Afrike. Afrika populacijski ekspandira, dok je po siromaštvu, gladi i razvoju zaraznih bolesti uvjerljivo prva na svijetu. Kolonijalna prošlost, kroz koju su afrička plemena i narodi bili iskorištavani i uništavani, još je najznačajniji faktor koji utječe na prilike u Africi. Prisilna i stihijska modernizacija dijelova afričkog teritorija i manjeg dijela afričkih društava, bila je pogrešna, jer nije vođena ciljem dobrobiti afričkog stanovništva, nego lakšim i učinkovitijim upravljanjem kolonijama i iskorištavanjem resursa. Lijekovi i pomoć smanjili su drastično stope mortaliteta, ali se stope nataliteta nisu značajnije smanjile (jer nema društveno-gospodarskog razvoja. Zbog ovih razloga broj stanovnika Afrike raste po stopi od 3.1% godišnje, pa bi se broj stanovnika po tim projekcijama trebao udvostručivati svakih 23 godine! Očekivana životna dob stanovnika Afrike je samo 52 godine, što Afriku čini regijom s najmanjom očekivanom životnom dobi na svijetu²⁴ (nisu uračunate posljedice epidemije AIDS).

Poredak u regiji obilježuje velik stupanj odsustva univerzalnog i jače strukturiranog poretka. Postojanje čak 44 države u Podсахarskoj Africi pokazuje visok stupanj fragmentiranosti, pogotovo zbog toga jer većina ovih država nema razvijene međusobne

²² Vidi: Lloyd, S. J. (1998.), *Land-locked Central Asia: Implications for the Future, Geopolitics and International Boundaries*, vol. II, br. 1, str. 97-133

²³ Kad se ovdje govori o Africi, misli se na podsaharsku Afriku u kojoj prevladava negridno stanovništvo i koje uglavnom nije muslimanske vjere. Saharska, sjeverna Afrika obrađena je kao dio regije Bliski istok i sjeverna Afrika.

²⁴ De Blij, H. J., Muller P. O. (1994.), *Geography: Realms, Regions and Concepts*, John Wiley & Sons, New York

odnose prijateljskog karaktera.²⁵ Odnosi afričkih država obilježeni su suparništva i neriješenim teritorijalnim i etničkim problemima (ostatak kolonijalnog doba i nametnutih, *superimposed* granica). Brojni ratovi, u kojima sudjeluje i više država (srednjoafrički rat iz sredine 90-ih godina prošlog stoljeća, u kojem je sudjelovalo desetak država), etnički sukobi, građanski ratovi, uobičajena su stvar u Africi. U Africi ne postoji regionalni poredak, jer ne postoji država koja bi mogla uspostaviti takav poredak. Ne postoji ni volja većine država da se uspostavi takav poredak, ili da se uspostavi sustav kolektivne sigurnosti u Africi. Osim toga, Afrika je premalo važna u globalnim geostrateškim odnosima (dio je geostrateške sjene), da bi bilo koje svjetsko središte moći imalo interesa jače se angažirati u uspostavi sustava regionalne sigurnosti u Africi. Angažman nekadašnjih kolonijalnih gospodara bio je usmjeren na zaštitu gospodarskih interesa. Po nacionalnoj moći, iz velikog broja država izdvaja se *Južnoafrička Republika*, koja je nekad gradila vlastiti sustav sigurnosti na jugu Afrike. Danas Južnoafrička Republika ima druge probleme i ambicije, djelujući kao glavni inicijator okupljanja afričkih država i predvodnik međunarodnih inicijativa u Africi. Brojem stanovnika od oko 155 milijuna, izdvaja se *Nigerija* kao značajan akter u zapadnoj i središnjoj Africi, koji bi mogao započeti izgradnju regionalnog poretka. Ali prilike u Nigeriji (siromaštvo, glad, fragmentiranost i podjele u društvu) ne svrstavaju Nigeriju u države koje bi mogle značajnije djelovati izvan svog susjedstva. Pokušaji uspostave regionalnog sustava sigurnosti u Africi ostaju vezani uz multilateralna djelovanja i sporazume. Podsaharsku Afriku Kissinger smatra regijom u kojoj bi međunarodna zajednica mogla pažljivim i moralnim djelovanjem umanjiti posljedice kolonijalnog izrabljivanja i smanjiti siromaštvo, glad i bolesti koje haraju ovom regijom.

JUŽNA AZIJA

Južna Azija, Cohenovo neovisno geopolitičko područje, regija je čije se unutarnje geopolitičke značajke u posljednjih pola stoljeća nisu mnogo izmijenile. Neprijateljstvo, borba za prevlast i teritorij između Indije i Pakistana prisutne su i danas. Jedine znatnije razlike su u tome što su i Indija i Pakistan danas nuklearne sile (čija uzajamna spremnost da upotrijebe nuklearno oružje nije upitna), te u tome što je Indija izgubila glavnog saveznika

²⁵ Fragmentiranost nekog prostora ne treba gledati po broju država na određenoj površini, jer bi onda daleko najviše fragmentiran kontinent bila Europa, a ona to nikako nije. Fragmentiranost ovisi i o broju država, ali i o međunarodnim i geopolitičkim odnosima u nekom prostoru. Ako odnosi država u nekoj regiji imaju uglavnom geopolitičke karakteristike (borba za teritorij i kroz jačanje nacionalne moći kao glavne premise vanjske politike), regija je fragmentirana, stupanj sigurnosti i stabilnosti je nizak, te prijeti izbijanje ratnih sukoba. Bliski istok i Afrika upravo su takve regije.

SSSR, a Pakistan nije izgubio glavne saveznike SAD i Kinu. Usprkos ovim promjenama u savezništvima, Indija je dovoljno jaka da vojno porazi Pakistan, osim ako se Kina izravno ne umiješa u sukob na širokoj osnovi. O upletanju SAD-a u totalni rat između Indije i Pakistana ne može biti govora, jer SAD-u to nije u interesu. Problem Kašmira, koji je dosad uzrokovao ratove između Indije i Pakistana, još uvijek nije riješen na način koji bi zadovoljio obje strane. Indija, kao druga najmnogoljudnija država na svijetu, nuklearna sila i velika država, svjetski centar moći drugog reda, ne može sebi dopustiti uzmak pred Pakistanom. Pakistan smatra da zbog većinskog islamskog stanovništva Kašmir pripada Pakistanu, te daje podršku skupinama koje vojno djeluju protiv službene indijske vlasti u indijskom dijelu Kašmira. Sukob Pakistana i Indije, te njihovi međusobni geopolitički ciljevi, presudni su faktori koji definiraju regionalni poredak u Južnoj Aziji i onemogućuju stvaranje sustava kolektivne sigurnosti. Obje države usmjerene su primarno jedna protiv druge, te su orijentirane na jačanje vlastite vojne moći i traženje saveznika u mogućoj borbi protiv onog drugog. Regiju opterećuju i neriješeni teritorijalni problemi između Indije i Kine oko teritorija na Himalaji, problem sukoba na Šri Lanki, maoistička gerila u Nepal, infiltracija pripadnika Al-Qaide iz Afganistana u Pakistan i Kašmir. Ostale države Južne Azije nemaju uvjeta ni mogućnosti da značajnije djeluju na regionalnom planu, nego su prisiljene biti u dobrim odnosima s Indijom, koja je daleko najznačajniji akter geopolitičkih odnosa u Južnoj Aziji.

ISTOČNA AZIJA

Istočna Azija je regija kojoj pripadaju Kina, Sjeverna Koreja, Japan i Južna Koreja. Ideološka podjela dakako još postoji, i posebno je duboka u slučaju Sjeverne Koreje. Ali ta ideološka podjela više nije toliko u službi geopolitike, kao što je bila kad su Japan i Južna Koreja bili mostobrani SAD-a protiv komunističkog bloka. Japan i Južna Koreja i danas su glavni saveznici SAD-a, ali se povezuju, najviše gospodarski, s Kinom, što pospješuje i stanje sigurnosti u regiji. Kina se izdvaja kao stožerna država geopolitičke regije Istočna Azija, ali i šireg prostora. Osim Kine, najznačajnija država je Japan, koji predstavlja drugu svjetsku ekonomiju, ali mu je politički i vojni utjecaj u neskladu s gospodarskim utjecajem. Japan je zbog svoje prošlosti ograničen u sigurnosnim i političkim pitanjima, te uglavnom djeluje u savezništvu s SAD-om, čiji je najvažniji saveznik u Aziji. Japan je nakon II. svjetskog rata povjerio svoju sigurnost SAD-u. Za sigurnost Japana u budućnosti ključni će biti odnosi s Kinom, koji se na gospodarskom polju uspješno razvijaju. Japan se boji sve jačeg utjecaja i razvoja Kine, te se boji i pragmatizma u politici SAD-a, koji bi mogao Kini posvetiti

zasluženu pažnju i zanemariti odnose s Japanom. Osim vanjskopolitičkih izazova, najveći problem međunarodnom položaju Japana čine njegovi gospodarski problemi, recesija, te starenje stanovništva. Južna Koreja također je vjeran saveznik SAD-a, što je najviše uvjetovano stalnom prijetnjom u obliku komunističke i izolirane Sjeverne Koreje, koja je već postala nuklearna sila. U Južnoj Koreji i na japanskom otoku Okinawi, prisutne su američke trupe koje su pomoć južnokorejskoj vojsci. U rješavanje korejskog pitanja moraju biti uključene sve zainteresirane strane, obje Koreje, SAD, Japan, Kina, pa čak i Rusija. Cijena ujedinjenja bila bi vrlo velika, a daleko najveći dio morali bi podnijeti građani Južne Koreje. Interesi velesila, Kine i Rusije, u istočnoj Aziji uglavnom su suprotnog predznaka jer bi istočna Azija trebala biti prostor sukobljavanja kinesko-ruskih interesa, kao što to i jest već stoljeće i pol. Postavlja se i pitanje utjecaja i prevlasti u Mongoliji i državama središnje Azije (Kazahstan, Kirgistan, Tadžikistan), koje su kineski susjedi. Kina je službeno priznala današnju granicu prema Rusiji i ostalim državama ZND-a u Središnjoj Aziji, te je s Rusijom sklopila niz sporazuma, od kojih neki uključuju i države središnje Azije (Šangajska skupina). Indikativan je porast trgovinske razmjene s Rusijom i državama središnje Azije, te izgradnja naftovoda koji bi trebao povezivati središnju Aziju i rubna mora Tihog oceana. Ovaj naftovod bi trebao postati konkurencija prijevozu nafte morem iz Perzijskog zaljeva i biti glavna opskrba linija naftom Kine, Japana i istočne Azije. Kina s Japanom danas ima razvijenu gospodarsku suradnju, s velikim japanskim ulaganjima u kinesko gospodarstvo. Politički odnosi opterećeni su japanskim nepriznavanjem odgovornosti za ratne zločine u Kini, a Japan zbog povezanosti i subordinacije SAD-u u sigurnosnim i vanjskopolitičkim pitanjima, ne može razviti odnose s Kinom na višoj razini, ako ne promijeni temelje svoje vanjske politike. Države jugoistočne Azije u određenoj mjeri plaše se Kine i njenog rastućeg utjecaja u Aziji, te ju doživljavaju kao regionalnog hegemonu. Ove države udružene su u ASEAN (Udruženje država jugoistočne Azije) i razvijaju bilateralne i multilateralne odnose unutar organizacije ASEAN. S Kinom imaju razvijenu trgovinsku suradnju, ali u temeljnim vanjskopolitičkim pitanjima ili slijede SAD ili imaju vlastiti kurs.

Kina i Rusija mogu naći djelomičan zajednički interes u regiji, ako utjecaj SAD-a u Istočnoj Aziji postane prevelik, ili ako žele zajednički djelovati prema Japanu, Tajvanu i Korejama. Ako utjecaj Kine u regiji još ojača, može se očekivati aktivnost ostalih aktera na suzbijanju kineskog utjecaja, iako će taj utjecaj u regiji biti vrlo teško suzbiti.

NR Kina je država u velikom uzletu čije vrijeme tek dolazi. Od kraja 70-ih godina prošlog stoljeća, počinje veliki zaokret u kineskoj unutarnjoj i vanjskoj politici. Ključni čovjek tog zaokreta bio je svakako *Deng Xiaoping*. *NR Kina* je započela s velikim

ekonomskim reformama, koje su joj donijele najduži kontinuirani porast BDP u svijetu u posljednja dva desetljeća. NR Kina sa sadašnjom stopom porasta BDP-a može udvostručiti BDP svakih 10 godina, što ne može potrajati još vrlo dugo, ali nije manje impresivno. Ekonomske reforme najviše su bile izražene u zaokretu prema tržišnom gospodarstvu, liberalizaciji kineskog gospodarstva, velikim stranim ulaganjima i velikim infrastrukturnim projektima.²⁶ Političke reforme u vidu veće demokratizacije društva slabo su pratile ekonomske reforme. Kina počinje sličiti azijskim tigrovima, koji imaju jaku središnju vlast, uz razvoj izvozno orijentiranog gospodarstva osnovanog na ekonomskim zakonitostima i tržišnim principima. Kina je stekla sposobnost da ojača svoj politički utjecaj u svijetu, modernizira i unaprijedi sposobnosti svog sustava nacionalne sigurnosti. Kina je velika država s najvećim brojem stanovnika na svijetu i sve većim i konkurentnijim gospodarstvom. Stoga neki predviđaju da će za 30 godina nastupiti pravo doba Kine u međunarodnim odnosima. Kina je jedan od najvećih zagovornika multipolarnog svijeta, koji je u suprotnosti s unipolarnošću i sve snažnijom hegemonijom koju ostvaruju SAD. Kina je istodobno jedna od najvećih nepoznanica i predstavlja možda najveći izazov za novi svjetski poredak. Kineska vanjska politika aktivna je na više pravaca: globalno odbija svjetski poredak utemeljen na hegemoniji, pokušava razviti odnose s azijskim državama istog mišljenja, razvija intenzivnu suradnju s Rusijom, promovira ideje multipolarizma u državama Trećeg svijeta.²⁷ Kina danas predstavlja najveću silu na prostoru Azije i zapadnog Pacifika. Njena uloga i značaj u Aziji mogu samo porasti.

JUGOISTOČNA AZIJA

Jugoistočna Azija je regija koja je u većem dijelu hladnoratovskog razdoblja bila označena kao *shatterbelt*. Regija je bila poprište bitaka u II. svjetskom ratu, u borbi protiv francuske kolonijalne vlasti, ratu između Sjevernog i Južnog Vijetnama, građanskom ratu u Kambodži, Laosu, vijetnamskoj *de facto* okupaciji Laosa i Kambodže, sukobu Vijetnama i NR Kine. Posljednjih dvadesetak godina regiju potresaju sukobi u Indoneziji, Filipinima, Burmi. Nestanak ideološke podjele i smanjivanje ekspanzionističkih težnji Vijetnama, smanjenje kineskih težnji i smanjenje utjecaja SAD-a u regiji oslobodili su Jugoistočnu Aziju statusa shatterbelta. Jugoistočna Azija nema kompaktan oblik, jer ne postoji kompaktan

²⁶ Više u: Jurišić, K. (1999.), Pola stoljeća Narodne Republike Kine, *Politička misao*, vol. XXXVI, br. 3, str. 34-44

²⁷ Vukadinović, R. (1998.), Izazovi novom svjetskom poretku, *Politička misao*, vol. XXXV, br. 2, str. 79-93

kopnena masa. Kopno čine poluotoci (Indokina, Malajski poluotok) i otoci (indonezijski i filipinski arhipelag).²⁸ Geostrateška važnost jugoistočne Azije proizlazi iz njena kontaktno-spojnog položaja, jer Jugoistočna Azija čini prostor povezivanja Istočne Azije (gdje se nalazi velesila Kina), Južne Azije (Indija kao nadregionalna i nuklearna sila, Pakistan kao nuklearna sila), Australije i Oceanije (Australija i Novi Zeland kao saveznici SAD-a, države europske kulture s velikim teritorijima, bogate resursima, s malo stanovnika). Jugoistočna Azija prostor je povezivanja triju važnih geopolitičkih regija i prostor povezivanja dva oceana, Tihog i Indijskog. Utjecaj SAD-a u regiji nekad je bio vođen ciljem *containmenta* komunizma i domino teorijom, a danas je vođen pretežno gospodarskim interesima, iako i sigurnosni interesi čine važnu dimenziju utjecaja (Filipini, Indonezija i Tajland su saveznici SAD-a, vide SAD kao djelomičnog jamca svoje sigurnosti). Utjecaj Kine u regiji prilično je velik i ima tendenciju rasta, zbog sve jačeg gospodarskog i političkog utjecaja Kine i velikog broja Kineza koji žive u Jugoistočnoj Aziji. Od aktera unutar regije, čiji bi utjecaj mogao prerasti lokalne okvire, izdvaja se Indonezija. Indonezija ima oko 230 milijuna stanovnika i geopolitički položaj u središtu regije, te zaprema veliku površinu (kopnenu i morsku, zbog arhipelaških voda), te kontrolira strateški važne pomorske putove. Ali opterećena je manjinskom problematikom, separatizmom i siromaštvom. Države Jugoistočne Azije prirodno su upućene jedna na drugu, ako se žele štititi od mogućeg utjecaja većih središta moći izvan regije. Stoga surađuju u okviru *ASEAN-a* (Udruženje država jugoistočne Azije) i *APEC-a* (Azijsko-pacifičko partnersko vijeće, članice nisu samo države jugoistočne Azije). Budućnost Jugoistočne Azije trebala bi biti slobodna trgovina i intenzivna proizvodnja. Zbog male cijene rada uvijek će biti stranih ulaganja. Sve ovo je u skladu s geoekonomijom i globalizacijom, u koje je Jugoistočna Azija značajno uključena. Za Jugoistočnu Aziju vezana je i jedna zanimljivost. Posljednja neovisna država na svijetu, kojoj je neovisnost priznata u svibnju 2002. g., je Istočni Timor, kao je dio regije Jugoistočna Azija.

AUSTRALIJA I OCEANIJA

Australija i Oceanija predstavljaju regiju s najvećim prostornim obuhvatom na Zemlji. Ovaj prostorni obuhvat u neskladu je s teritorijem koji obuhvaćaju, jer se teritorij odnosi samo na svjetsko kopno. Glavninu prostora regije čini Tihi ocean. Najveća kopnena masa, koju čini australski kontinent, nalazi se na jugozapadnom rubu regije. Osim Australije i Novog

²⁸ De Blij, H. J., Muller P. O. (1994.), *Geography: Realms, Regions and Concepts*, John Wiley & Sons, New York

Zelanda, regiji pripadaju države Papua-Nova Gvineja, Fidži, Kiribati, Maršalsko otočje, Mikronezija, Nauru, Palau, Samoa, Sjeverno Marijansko otočje, Solomonski otoci, Tonga, Tuvalu, Vanuatu, Zapadna Samoa, te teritoriji poluovisnog i ovisnog statusa.²⁹ Značajke Australije i Novog Zelanda su: većinsko stanovništvo europskog podrijetla, europski uređena društva, s djelomičnim utjecajem SAD-a, malen broj stanovnika, veliki prirodni resursi (najviše u Australiji).³⁰ Od drugog svjetskog rata, sigurnost Australije i Novog Zelanda vezana je primarno uz SAD, koji je uz vlastite snage jedini sposoban zaštititi Australiju i Novi Zeland od prijetnje koja može doći jedino iz Azije. Veliki populacijski pritisak u Aziji opravdava zabrinutost Australije koja ima samo 21 milijun stanovnika, dok Istočna, Južna i Jugoistočna Azija imaju oko 3.5 milijardi stanovnika, od kojih je većina vrlo siromašna. Australija i Novi Zeland povezani su s SAD-om obrambenim paktom ANZUS. Australija i Novi Zeland imaju zajedničku prošlost i interese, a gospodarski najviše surađuju s državama istočne Azije i s ostalim državama koje okružuju Tihi ocean. Na Tihom oceanu stvara se novi gospodarski prostor prožet sve jačom suradnjom, u kojem sudjeluju gotovo sve države Tihog oceana. Geopolitički odnosi na Tihom oceanu nalaze se u etapi tranzicije, jer prelaze iz etape kad je na njih utjecao globalni ideološki sukob, kroz etapu suradnje, u etapu neizvjesnosti i borbe za resurse u budućnosti. Sigurnosni kompleks na Tihom oceanu nemoguće je stvoriti zbog preslabih centara moći, koji se nalaze na rubovima. Rješenje za male tihooceanske države suradnja je na svim poljima. Australija kao država kontinentalnih razmjera treba težiti što većoj suradnji s državama koje okružuju Tihi ocean. Novi Zeland nalazi se u sličnoj poziciji. Budućnost Oceanije je u gospodarskoj suradnji i što manjem naglašavanju geopolitičkih interesa, te u nadi da velesile neće značajnije djelovati na Tihom oceanu.

Literatura

- Agnew, J., Corbridge, S. (1995.), *Mastering Space. Hegemony, territory and international political economy.*, Routledge, London
- Barić, R. (2002.), Budućnost obrambene politike EU, *Međunarodne studije*, vol. II, br. 1-2, str. 69-98
- Brzezinski, Z. (1999.), *Velika šahovska ploča: američki geostrateški primat i njegovi imperativi*, HUMS i Interland, Varaždin
- Cohen, S. B. (1963.), *Geography and Politics in a World Divided*, Random House, New York
- Cohen, S. B. (1994.), Geopolitics in the New World Era: A New Perspective on an Old Discipline, u: Demko, G. J., William W. B., *Reordering the World: Geopolitical Perspectives in the Twenty-first Century*, Westview Boulder Press, Colorado, str. 15-48
- Čehulić, L. (2001.), *Clinton i novi svjetski poredak*, Politička kultura, Zagreb
- Čehulić, L. (2001.), Uspostavljanje novih odnosa EU i Rusije, *Međunarodne studije*, vol. I, br. 1, str.

²⁹ Grupa autora (1996.), *Macmillan World Atlas*, A Simon & Schuster Macmillan Company, New York

³⁰ Šegota, T. (2000.), *Geografija Australije i Oceanije*, Agencija za komercijalnu djelatnost, Zagreb

- Čehulić, L. (2001.), Posthladnoratovski odnosi SAD-a i Kine, *Međunarodne studije*, vol. I, br. 2-3, str. 109-123
- Čehulić, L. (2002.), Ključne determinante koncepta novi svjetski poredak, *Međunarodne studije*, vol. II, br. 4, str. 5-21
- de Blij, H. J., Muller P. O. (1994.), *Geography: Realms, Regions and Concepts*, John Wiley & Sons, New York
- Jurišić, K. (1999.), Pola stoljeća Narodne Republike Kine, *Politička misao*, vol. XXXVI, br. 3, str. 34-44
- Jurišić, K. (2000.), Procesi globalizacije u 20. stoljeću, *Međunarodne studije*, str. 293-303
- Kissinger, H. (2001.), *Does America Need a Foreign Policy?*, Simon & Schuster, New York
- Kurečić, P. (2002.), Novi svjetski geopolitički poredak, *Međunarodne studije*, vol. II, br. 4, str. 35-56
- Lloyd, S. J. (1998.), Land-locked Central Asia: Implications for the Future, *Geopolitics and International Boundaries*, vol. II, br. 1, str. 97-133
- Newman, D., Kliot, N. (1999.), Globalisation and the Changing World Political Map, *Geopolitics*, vol. IV, br. 1-2, str. 1-16
- Nye, J. S. (2002.), *The Paradox of American Power*, Oxford University Press, New York
- O Loughlin, J. (2000.), Geography as Space and Geography as Place: The Divide Between Political Science and Political Geography Continues, *Geopolitics*, vol. V, br. 3, str. 126-137
- Reilly, D. (2000.), Shatterbelts and Conflict Behaviour: The Effect of Globalisation on «High Risk» States, *Geopolitics*, vol. V, br. 3, str. 48-77
- Spiegel, S. L. (2000.), Traditional Space vs. Cyberspace: The Changing Role of Geography in Current International Politics, *Geopolitics*, vol. V, br. 3, str. 114-125
- Šegota, T. (2000.), *Geografija Australije i Oceanije*, Agencija za komercijalnu djelatnost, Zagreb
- Taylor, P. J. (1993.), *Political geography. World Economy, Nation-State and Locality*, Longman Scientific & Technical, Essex
- Vresk, M. (1997.), *Uvod u geografiju: razvoj, struktura, metodologija*, Školska knjiga, Zagreb
- Vukadinović, R. (1998.), *Međunarodni politički odnosi*, Barbat, Zagreb
- Vukadinović, R. (1998.), Izazovi novom svjetskom poretku, *Politička misao*, vol. XXXV, br. 2, str. 79-93
- Vukadinović, R. (1999.), Globalizacija i globalna američka politika, *Politička misao*, vol. XXXVI, br. 1, str. 26-41
- Vukadinović, R. (2001.), *Međunarodni odnosi od hladnog rata do globalnog poretka*, Agencija za komercijalnu djelatnost, Zagreb
- Vukadinović, R. (2001.), Amerika u novom svjetskom poretku, *Međunarodne studije*, vol. I, br. 2-3, str. 5-20
- Vukadinović, R. (2002.), Novi rusko-američki odnosi, *Međunarodne studije*, vol. II, br. 1-2, str. 5-20
- Grupa autora (1996.), *Macmillan World Atlas*, A Simon & Schuster Macmillan Company, New York

Gotovi seminarski, maturski, maturalni i diplomski radovi iz raznih oblasti, lektire , puškice, tutorijali, referati - specijalizovan tim za usluge visokokvalitetnog pisanja, istraživanja i obradu teksta za kompletan region Balkana.

Posetite nas na sajtovima ispod:

WWW.MATURSKIRADOVI.NET

WWW.SEMINARSKIRAD.ORG

WWW.MATURSKI.NET

WWW.MATURSKI.ORG

WWW.SEMINARSKIRAD.INFO

Dostupni smo Vam 24h 365 dana u godini.

Za gotove verzije rada obratiti se na mail:

maturskiradovi.net@gmail.com

061/ 11-00-105

Seminarski, diplomski, maturski radovi, prevodi na engleski i eseji...